

Gazzâlî Düşüncesi Bağlamında

Ahlakî Dönüşüm ve Eğitimin İmkânı

Şefik BIRMAN

**GAZZÂLÎ DÜŞÜNCESİ BAĞLAMINDA
AHLAKÎ DÖNÜŞÜM VE EĞİTİMİN İMKANI**

Şefik BIRMAN

DTA Yayıncılık | DTA Publishing

Kitap adı: Gazzâlî Düşüncesi Bağlamında Ahlakî Dönüşüm ve Eğitimin İmkânı

Book Title: The Possibility of Moral Transformation and Education in the Context of Ghazali's Thought

Yazar | Author: Şefik BIRMAN | orcid.org: 0009-0009-3357-918X

Editör | Editor: Ahmet ÖZALP | orcid.org: 0000-0002-6514-019X

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım 2024 | November 2024

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13.5 x 21

Baskı Sayısı | Edition: 2

Sayfa Sayısı | Pages: 197

ISBN: 978-625-978666-8-1

DOI: doi.org/10.70717/dta.9786259786681

Atıf Bilgisi | Cite as: Birman, Şefik. *Gazzâlî Düşüncesi Bağlamında Ahlakî Dönüşüm ve Eğitimin İmkânı*. Bursa: DTA Yayıncılık, 2024

1. Din | Religion

1. Eğitim | Education

2. Din Eğitimi | Religious Education

Kapak ve Mizanpaj | Cover Design and Layout:

Samet TORUN - Ahmet TUNÇDEMİR

Sertifika Numarası | Certificate Number: 74919

Yayıncı | Publisher: DTA Yayıncılık Bilişim Ltd. Şti.

Odunluk Mah. Akademi Cad. Zeno Business Center 2C/28 Nilüfer/Bursa

Telefon: +90 507 227 1297

e-posta: bilgi@dtayayincilik.com.tr

web: www.dtayayincilik.com.tr

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

Sertifika Numarası: 47479

Copyright © Bu Eserin bütün hakları DTA Yayıncılık'a aittir.

Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının

elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı,

çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

**GAZZÂLÎ DÜŞÜNCESİ BAĞLAMINDA
AHLAKÎ DÖNÜŞÜM VE EĞİTİMİN İMKANI**

Şefik BIRMAN

Bursa 2024

Şefik BIRMAN

Şırnak'ın Silopi ilçesinde doğan Şefik BIRMAN, ilkokul ve ortaokul eğitimini Silopi Vatan İlkokulu'nda tamamlamıştır. Lise eğitimini Nusaybin Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde almış, ardından Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünü birincilikle bitirmiştir. 2018 yılında öğretmenlik kariyerine başlayıp "Eğitimin İmkânı Bağlamında Ahlak (Gazzâlî Örneği)" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Yazar, halen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Silopi Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu'nda Müdür Yardımcısı olarak görevini sürdürmektedir.

Born in Silopi district of Şırnak, Şefik BIRMAN completed his primary and secondary education at Silopi Vatan Primary School. He received his high school education at Nusaybin Anatolian Imam Hatip High School, and then graduated from Çanakkale Onsekiz Mart University, Department of Religious Culture and Ethics Teaching with the first place. He started his teaching career in 2018 and completed his master's degree with his thesis titled "Morality in the Context of the Possibility of Education (Ghazali Example)". The author currently serves as Deputy Principal at Silopi Teachers' Center and Evening Art School, affiliated with the Ministry of National Education.

İÇİNDEKİLER

Takdim.....	7
Ön Söz	9
Kısaltmalar Listesi.....	13

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	15
2. Araştırmanın Yöntemi.....	21
3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	24

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Ahlak Kavramının Lügat Anlamları ve Tanımları	31
2. Gazzâlî'nin Düşünce Dünyasında Ahlak	43
2.1. Gazzâlî'nin Düşünce Dünyasında	
Varlık ve İnsan Anlayışı.....	45
2.2. Gazzâlî'nin Ahlak Anlayışı	53
3. Gazzâlî'nin Düşünce Dünyasında	
Ahlakla İlgili Bazı Kavramlar	63
3.1. İrade.....	63
3.2. İhtiyar	74
3.3. Niyet.....	80
3.4. Amel.....	90

İKİNCİ BÖLÜM

GAZZÂLÎ'NİN AHLAK DÜŞÜNCESİ BAĞLAMINDA EĞİTİMİN İMKANI

1. Eğitimin İmkanı	103
1.1. Eğitim	104
1.2. Din Eğitimi.....	115
1.3. İmkan Teorisi ve Eğitimin İmkanı.....	120
2. Gazzâlî'nin Ahlak Düşüncesinde	
Eğitimi Mümkün Kılan Kavrayışlar	129

2.1. Ahlakın Değişebilirliği Doğrultusunda	
Eğitimin İmkânı.....	130
2.2. Ahlakî Gelişimde İradenin Dönüştürücü Gücü.....	145
2.3. Ahlakî Otonomide Bilinçli Eylemin Rolü:	
Seçebilme (İhtiyar) Faktörü.....	150
2.4. Ahlakî Tercihlere Hazırlayıcı	
Bir Öncül ve Saik Olarak Niyet.....	155
2.5. Batınî Mücâhadenin Ontolojik Statüsü:	
Bilme ve Eyleme Arasında Bir Köprü.....	162
Sonuç	169
Kaynakça	183
Dizin.....	193

KAYNAKÇA

- Adî, Yahya İbn. *Tezhîbü'l-Ahlâk*. ed. İlhan Kutluer, çev. Harun Kuşlu. 1. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2013.
- Agah Çubukçu, İbrahim. "Mutezile ve Akıl Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/(1964), 51-61.
- Akın, Hanifi. "Gazâlî'nin Hayatı". *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2011), 9-14.
- Aktulga Gürbüz, Sevda. "Nûr ve Zulmet/Karanlık Kavramları Üzerine Tasavvuf Merkezli Bir İnceleme". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2023), 56-68.
- Akyürek, Yakup. "Coğrafyanın Siyer Telifine Etkisi: Kelâî (ö. 634/1237) ve el-İktifâ' Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme". *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 18/36 (2020), 489-498.
- Akyürek, Yakup. *Siyer Edebiyatı: Endülüs*. İstanbul: Siyer Yayınları, 1. Basım, 2023.
- Albayrak, Mevlüt. "Gazzâlî'nin Ahlak Felsefesi ve Filozofların Etkisi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 13/3-4 (2000), 354-363.
- Altaş, Nurullah-Arıci, İsmail. "Din Eğitimin Bilimselleşme Süreci". *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü-Nurullah Altaş. 48-79. İstanbul: Ensar Neşriyat, 5. Basım, 2015.
- Apaydın, H. Yunus. "İhtiyar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/575-576. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000. Erişim 23 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihtiyar>
- Arslan, Z. Şeyma. "Kur'an-ı Kerim'i Eğitim Açısından Yorumlamak: Hadid Suresi Örneği". *Din Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi* 13 (2004), 317-383.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı*. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, Erişim 27 Mart 2022. <http://lugatim.com/s/ahlak>
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 1 Cilt. İstanbul: Kubbealtı, 1. Basım, 2010.
- Babanzâde, Ahmed Nâim. *Sahîh-i Buhârî Muhtasârı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980.

- Bayraktar, Mehmet. “İbni Miskeveyh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999. Erişim 07 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-miskeveyh>
- Bayraklı, Bayraktar. “Fârâbî’nin Eğitim Felsefesinde Adâlet Kavramı”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5-6 (1993), 231-240.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *Şu’abü’l-îmân*. nşr. Abdülalî Abdülhamid Hamid. Riyad: 2003.
- Bilgin, Beyza. “Eğitimin İmkânı ve Sınırları Üzerine”. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 4 (ts.), 211-217.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Aristo Metafiziği ile Gazzâlî Metafiziğinin Karşılaştırılması*. 1 1. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1993.
- Bulut, Nurgül. *Din Eğitiminin İmkân ve Sınırlılıkları Açısından Mizâç Kavramı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Bulut, Nurgül. *Allah İnancı-Ahlak İlişkisi: Din Eğitimi Bağlamında Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Bulut, Nurgül. *İnanç ve Ahlak Dini Tasavvurun Seküler Dönüşümü*. 1 1. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Cambridge Dictionary*. “Cambridge Dictionary”. Erişim 12 Ocak 2024. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/education>
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. 1 Cilt. İstanbul: Paradigma Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Cevizci, Ahmet. *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 4. Basım, 2021.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. 1 1. İstanbul: Say Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Cihan, Ahmet Kamil. *İbn Sînâ ve Gazzâlî’de Bilgi Problemi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Çağlar, Adil. “İbni Sina Felsefesinde Ahlâk”. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 6 (1994), 29-38.

- Çağrı, Mustafa. “Ahlâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/1-9. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989. Erişim 27 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#1>
- Çağrı, Mustafa. “İhyâü Ulûmi’-d-Dîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Ansiklopedisi*. 22/10-13. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000. Erişim 19 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-munkiz-mined-dalal>
- Çağrı, Mustafa. *İslam Düşüncesinde Ahlak*. İstanbul: DEM Yayınları, 3. Basım, 2006.
- Çağrı, Mustafa. “Tehzîbu’l-Ahlâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/328-330. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011. Erişim 07 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tehzibul-ahlak>
- Çağrı, Mustafa. *Ana Hatlarıyla İslâm Ahlâkı*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 7. Basım, 2012.
- Çağrı, Mustafa. *Gazzâlî’ye Göre İslâm Ahlâkı (Teori ve Pratik)*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Çağrı, Mustafa-Hökekleli, Hayati. “İrade”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/380-384. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000. Erişim 13 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/irade#1>
- Çapak, İbrahim. “Gazzali ve Dikkat Çektiği Bazı Meseleler”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2016), 7-31.
- Çelebi, İlyas. “Hüsün ve Kubuh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/59-63. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999. Erişim 10 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/husun-ve-kubuh>
- Çelikkol, Suat. *Farabî’de Ahlak ve Ahlak Eğitimi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Dâvud, Ebû. *es-Sünen*. nşr. Süleyman b. Eşas es-Sicistânî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Dictionnaires de Langue en Ligne*. “WordReference.com”. Erişim 12 Ocak 2024. <https://www.wordreference.com/frtr/%C3%A9ducation>
- Diyanet İşleri Başkanlığı*. 24 Şubat 2023. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>
- Draz, Muhammed Abdullah. *Din ve Allah İnancı*. İstanbul: Bir Yayınları, ts.

- el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlül-ilbâs 'amme'* ştehere mine'l-eḥâdîs 'alâ elsineti'n-nâs. nşr. Ahmed el-Kalâş. I-II Beyrut: Mektebetü't-türâsî'l-İslâmî, 1351.
- el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ*. nşr. Ahmed el-Kalâş. Beyrut: 1985.
- el-Fârâbî, Ebu Nasr Muhammed b. Tarhan b. Uzlug. *Kitâbü Mebâdî'î Ârâ'î Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla*. 1 1. Dimaşk: 1986.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *el-Erbaîn fî usûli'd-dîn (Erbaîn)*. çev. Hilmi Güngör. Kahire: 1328.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *El-Munkızu Min-ad Dalâl*. çev. Hilmi Güngör. 1 1. Ankara: Maarif Basımevi, 2. Basım, 1960.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *Mizânü'l-Amel (Amellerin Ölçüsü)*. çev. Remzi Barışık. Ankara: Kılıçaslan Yayınları, 1970.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. İhyâü 'Ulûmî'd-Dîn. çev. Ahmet Serdaroglu. 4 İstanbul: Bedir Yayınevi, 1973.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *Tehâfüt el-Felasife (Filozofların Tutarsızlığı)*. çev. Bekir Karlığa. 1 1. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1. Basım, 1981.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *Mışkâtü'l-Envâr*. çev. Süleyman Ateş. 1 1. İstanbul: Bedir Yayınları, 1. Basım, 1994.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *Kimyâ-yı Saâdet*. çev. Mehmet A. Müftüoğlu. 1 1. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2012.
- el-Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *Kimyâ-yı Saâdet*. çev. Faruk Meyan. 2 1. İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.
- el-İsfehanî, Rağıb. *Müfredât (Kur'an Kavramları Sözlüğü)*. 1 Cilt. İstanbul: Çıra Yayınları, 1. Basım, 2010.
- Erginli, Zafer. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 1 Cilt. İstanbul: Kalem Yayınevi, 1. Basım, 2006.
- Erten, Mevlüt. "Kur'an'da Bilgi-Amel(Eylem) İlişkisi". *Diyanet İlmi Dergi* 43/2 (2077), 137-158.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları, 5. Basım, 1974.
- Eryiğit, Adem. "Kadîm Kozmolojik Deliller Karşısında Kâdim ve Modern Bir Delil Olarak Gaye ve Nizam Delili". *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 (2021), 371-390.

- Fahri, Macid. İslam Ahlâk Teorileri. çev. Muammer İskenderoğlu-Atilla Arkan. 1 1. İstanbul: Litera Yayıncılık, 6. Basım, 2021.
- Gafarov, Anar. "Râgıb el-İsfahânî'de İnsan Tasavvuru". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/31 (2006), 187-214.
- Gafarov, Anar. "Râgıb el-İsfahânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/401-403. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007. Erişim 27 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ragib-el-isfahani#2-felsefesi>
- Gözütok, Şakir. İslam Medeniyetinde Eğitim *Felsefesi*. 1 1. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2019.
- Gündüz, Muhammed Muhdi. "Gazzâlî'nin Niyet Anlayışı". *Dinî ve Felsefî Düşüncede Niyet Kavramı*. ed. Ömer Türker-Hacı Bayram Başer. 149-164. Ankara: Nobel Akademeik Yayıncılık ve İlem Kitaplığı, 1. Basım, 2017.
- Gündüz, Muhammed Muhdi. *Niyet Kavramının Din Eğitimi Açısından İncelenmesi (Gazzâlî Örneği)*. 1 1. Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Gündüz, Muhammed Muhdi. "Üç Gerilim Ekseninde Din Eğitiminin Ne'liği Problemi". *Ağrı İslâmî İlimler Dergisi (AGİİD)* 7 (2020), 155-181.
- Gündüz, Muhammed Muhdi. İslam Düşüncesinde Çocukluk Dönemi Ahlak Eğitimi. Ankara: Eskiyei Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Güzel, Abdurrahim. "Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzali (1058-1111)". *Erciyes Üniversitesi Cevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Dergisi* 7 (1988), 9-20.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi*. 7 Cilt. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1. Basım, 1978.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Sina, Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî. *Uyûnu'l-Hikme*. Beyrut: 1980.
- İnal, Kemal. *Kavram Sözlüğü*. ed. Fikret Başkaya. 1 Cilt. Ankara: Maki Basın Yayın, 1. Basım, 2005.
- Kanburoğlu Ergün, Ümmügül Betül. *Kemâl Kavramı Bağlamında Gazzâlî Düşüncesinde Eğitim*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

- Karabulut, Ali Rıza. "Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzali (1058-1111)". *Erciyes Üniversitesi Cevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Dergisi* 7 (1988), 227-248.
- Karagöz, İsmail. "Kur'ân'da Salih Amel Kavramı, Salih ve Muslih İnsanların Özellikleri". *Diyanet İlmi Dergi* 33/2 (1997), 59-72.
- Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail, Paçacı, İbrahim, Canbulat, Mehmet, Gelişgen, Ahmet-Ural, İbrahim. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006a.
- Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail, Paçacı, İbrahim, Canbulat, Mehmet, Gelişgen, Ahmet-Ural, İbrahim. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006b.
- Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail, Paçacı, İbrahim, Canbulat, Mehmet, Gelişgen, Ahmet-Ural, İbrahim. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006c.
- Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail, Paçacı, İbrahim, Canbulat, Mehmet, Gelişgen, Ahmet-Ural, İbrahim. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006d.
- Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail, Paçacı, İbrahim, Canbulat, Mehmet, Gelişgen, Ahmet-Ural, İbrahim. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006e.
- Karlığa, H.Bekir. "Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/518-530. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996. Erişim 20 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazza-li#5-eserleri>
- Kaya, M. Cüneyt. *Varlık ve İmkân (Aristoteles'ten İbn Sînâ'ya İmkânın Tarihi)*. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Kaya, Mahmut. "Fârâbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/145-162. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995. Erişim 20 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fara-bi#1>
- Kaya, Mahmut. "İmkân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/224-225. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000. Erişim 11 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imkan>
- Kazıcı, Ziya-Ayhan, Halis. "Tâlim ve Terbiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/515-523. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010. Erişim 17 Kasım 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/talim-ve-terbiye#1>

- Kılıç, Cevdet. "Sühreverdî'nin Varlık Düşüncesinde Nurlar Hiyerarşisi ve Meşşâî Felsefe ile Karşılaştırılması". *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 55-72.
- Kılıç, Recep. "Ahlâk Kavramının Analizi". *İslam Ahlâkı ve Sevgi*. 1/37-48. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Baskı, 2007.
- Kızılabdullah, Yıldız. "Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din". *Din Eğitimi*. ed. Recai Doğan-Remziye Ege. 41-59. Ankara: Grafiker Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Kutluer, İlhan. "Cevher". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/450-455. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993. Erişim 25 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cevher>
- Kutluer, İlhan. "İlliyyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/120-121. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000. Erişim 25 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/illiyyet>
- Luggat, Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük*. "Osmanlıca Türkçe Sözlük". Erişim 25 Şubat 2023. <https://www.luggat.com/index.php#ceviri>
- Mahir Alper, Ömer. "İbn Sînâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/319-322. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999. Erişim 06 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-sina#1>
- Mâlik, İmam. *el-Muvatta*. nşr. Takıyyüddin en-Nedvi. Beyrut: 1991.
- Miskeveyh, İbn. *Tehzîbu'l-Ahlâk (Ahlâk Eğitimi)*. 1. 1. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Nurhidayat, Muh., Attamimi, Suraya-Dzakiah, Dzakiah. "The Concept of Education According to Al-Ghazali". ed. Muh. Nurhidayat. 661-665. Endonezya: Proceeding of International Conference on Islamic and Interdisciplinary Studies, 2023.
- Oktay, Ayşe Sıdika. *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*. İstanbul: Mara mara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Okumuşlar, Muhiddin. "Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Neliği". *Din Eğitimi*. ed. Recai Doğan-Remziye Ege. 59-84. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Orman, Sabri. "Gazâlî'nin Hayatı ve Eserleri". *İslam Araştırmaları Dergisi* 13/3-4 (2000), 237-248.
- Oruç, Cemil. "İmam Gazali'nin Yaşadığı Döneme Kadar İslam Eğitiminin Yapısı ve Gazali'de Eğitimin İmkânı". *Akev Akademi Dergisi* 14/45 (2010), 95-115.

- Özalp, Ahmet. *Dâvûd el-Kayserî’de İnsan Kavrayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Özalp, Ahmet. “Dâvûd El-Kayserî Açısından Din Eğitiminde Bir Dönüşüm Hadisesi Olarak Karanlık ve Aydınlik”. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-V (Felsefe-Eğitim-İletişim)*. 179-194. İLEM, 2015.
- Özalp, Ahmet. “Din Eğitimi Bağlamında İnsanın Kutsalla İlişkinin Araçları Olarak İslam Düşüncesinde Bilginin Kaynakları”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (2020), 43-68.
- Özalp, Ahmet. *İslam Düşüncesi Bağlamında Eğitimde Bilgi Problemi*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2023.
- Özervarlı, M. Sait. “İsbât-ı Vâcib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/495-497. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000. Erişim 25 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isbat-i-vacib>
- Özturan, Hümeysra. *Ahlâk Felsefesinin Temel Problemleri-Seçme Metinler*. 1. Nobel Akademik Yayınları İlem Kitaplığı, 1. Basım, 2015.
- Öztürk, Hüsnü. *Gazzâlî’de İrade Özgürlüğü*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Öztürk, Mustafa. “İman-Amel İlişkisi”. *Hayatın Anlamı İman*. ed. Murat Sülün. 141-163. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Parlatır, İsmail, Gözaydın, Nevzat, Zülfişar, Hamza, Tezcan Aksu, Belgin, Türkmen, Seyfullah-Yılmaz, Yaşar. *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. 2 Cilt. Ankara: Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları, 9. Basım, 1998.
- Pattabanoğlu, Fatma Zehra. “Âmirî ve Gazzâlî’de İrade Hürriyeti”. *Dört Öğe* 1 (2012), 133-157.
- Reis, Bedriye. *Gazzâlî’de Marifet Ahlâk-İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Sunar, Cavit. *İbn Miskeveyh ve Yunan’da ve İslâm’da Ahlâk Görüşleri*. 1. 1. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Sülün, Murat. *Kuran-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Şimşek, Azime. *Nasireddin Tûsî’nin Ahlâk ve Eğitim Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

- Tan, Aysel. "Gazzâlî'nin Ahlâk Anlayışı". *II. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu*. ed. İshak Tekin-Esma Türkmen. 528-542. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.
- Taşkın, Pelin. *Ortaöğretim Okulları Öğrencilerine Yönelik Disiplin Düzenleme ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Topaloğlu, Bekir. "Müteâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/181-182. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006. Erişim 25 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mute-ali>
- Topaloğlu, Bekir. *Allah'ın Varlığı (İsbât-i Vâcib)*. 1 1. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11. Basım, 2011.
- Topaloğlu, Bekir. *İslâm'da İnanç Esasları*. 1 1. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 13. Basım, 2012.
- Topaloğlu, Bekir-Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. 1 Cilt. İstanbul: İSAM Yayınları, 8. Basım, 2022.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2001.
- Tunç, İsmet. *Antropoloji ve Din*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2021.
- Tunç, İsmet. "Din ve Kültür İlişkisi". *Teoloji ve Antropoloji Perspektifinden Din ve Kültür İlişkisi-I*. ed. İsmet Tunç-Abdulasif Eraslan. 9-38. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021.
- Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*. çev. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2010.
- Türer, Celal. "Ahlak ve Eğitim". *Ahlak Felsefesi Yazıları*. ed. Çilingiri Lokman. 143-155. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Türker, Ömer. "İslam Düşüncesinde Niyet Kavramı: İrâde, Gaye, İhlâs ve Burhân". *Dinî ve Felsefî Düşüncede Niyet*. ed. Ömer Türker-Hacı Bayram Başer. 1-20. Ankara: Nobel Akademeik Yayıncılık ve İlem Kitaplığı, 1. Basım, 2017.
- Uludağ, Süleyman. "Amel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/13-16. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991. Erişim 27 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/amel#1>
- Yavuz, Kerim. *Günümüzde Din Eğitimi*. 1 1. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1988.

Yavuz Şevki, Yusuf. “Fahrettin er-Râzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/89-95. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995. Erişim 18 Aralık 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fahreddin-er-razi>

Yavuz, Yusuf Şevki. “Araz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/337-342. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991. Erişim 25 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/araz>